

УДК 341.4

ГУЛЄВСЬКА Г. Ю.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права та соціально-гуманітарних дисциплін
Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій

«М'ЯКІ ОРГАНІЗАЦІЇ» (SOFT ORGANIZATIONS) В АРХІТЕКТУРІ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Анотація. У науковій статті проаналізовано основні передумови підвищення ролі та значення «м'яких організацій» (soft organization) у системі нормативного регулювання міжнародних економічних відносин у контексті новітніх тенденцій розвитку міжнародного права. Розглянуто поняття й основні ознаки «м'яких організацій», визначено особливості їхньої діяльності в окремих сферах міжнародного економічного співробітництва. Приділено увагу науковим підходам до визначення міжнародно-правової природи «м'яких організацій» і підкреслено їх тісний зв'язок із «м'яким правом».

Ключові слова: глобалізація, м'які організації, м'яке право, міжнародні економічні відносини, міжнародне економічне право, міжнародні економічні організації, неформальні інститути, параорганізації.

Постановка проблеми. Глобалізація, що справляє значний вплив на формування сучасної системи міжнародно-правового регулювання економічних відносин, зумовлює необхідність вирішення низки глобальних проблем та актуалізує пошук ефективних шляхів узгодження й реалізації спільних інтересів. У правовому дискурсі все більше уваги приділяється проблематиці «глобального врядування» та формування «глобального права». Дослідники вказують на непридатність у сучасних умовах моделі, фундамент якої становлять державні правові системи, оскільки держави повинні працювати в межах перетинання юрисдикцій інших держав, міжнародної системи й навіть недержавних об'єднань, що загалом створює правовий простір, який іменують «гібридним» [1, с. 5]. Постмодерна невизначеність і мінливість світу, його суперечливість, конфліктність, привнесена глобалізацією зміна ролі та значення держави й непередбачуваність міжнародних відносин призвели до фактичної кризи та зниження рівня авторитетності міждержавних міжнародних організацій, завданням яких є вирішення світових і регіональних економічних проблем, суттєвого збільшення кількості недержавних акторів, неурядових організацій і їх впливу на стан міжнародно-правового регулювання економічних відносин, а також зростання значення неформальних міжнародних утворень, зокрема

«м'яких» міжнародних організацій. Нині питання правової природи цих організацій, їх місце та роль у регулюванні міжнародних економічних відносин залишаються невирішеними й дискусійними.

Поряд із тим, що останнім часом спостерігається активізація наукових досліджень зазначеної проблематики (праці Г. Вельямінова, М. Веліжаніної, Я. Клабберса, Д. Кіртонна, М. Ларіонової, М. Лисицької, А. Стасі, М. Шаповалова, М. Ентіна), низка питань, пов'язаних із функціонуванням м'яких організацій у міжнародно-економічній площині, залишається недостатньо дослідженою. Відповідно, метою наукової статті є визначення ролі та значення «м'яких організацій» (soft organization) у системі нормативного регулювання міжнародних економічних відносин у контексті новітніх тенденцій розвитку міжнародного права, аналіз основних наукових підходів до правової природи «м'яких організацій» і визначення особливості їхньої діяльності в окремих сферах міжнародного економічного співробітництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція «м'яких організацій» (soft organizations) походить із західної (європейської та американської) міжнародно-правової науки й має певною мірою міждисциплінарний характер, узагалі властивий для права міжнародних організацій, особливо для так званого «права міжнародних економічних інститутів». Вплив політичних та економічних наук відчувається вже на рівні категоріального апарату. Для визначення «м'яких організацій» у наукових джерелах використовуються такі терміни, як «неформальні міжнародні інститути», «багатосторонні інститути вищого рівня», «клуби», «параорганізації», «квазіорганізації», «неформальні міжнародні організації», «нові міжнародні міжурядові структури», «інститути колективного лідерства» тощо. У вітчизняних та інших пострадянських представників міжнародно-правової науки, зокрема міжнародно-економічного права, найчастіше вживаним є термін «параорганізації» (вперше його запропонував російський учений Г. Вельямінов), натомість термін «м'які організації» ("soft organizations", уведений у міжнародно-правовий дискурс Й. Клабберсом) є менш поширеним. У цьому контексті варто звернути увагу на статтю М. Шаповалова, який провів детальний етимологічний аналіз і дійшов обґрунтованого висновку, що терміни «квазіорганізація» й «параорганізація» однаково спотворюють сутність неформальних об'єднань. Ближчим за змістом є трактування неформальних міжнародних об'єднань як «м'яких організацій», що загалом відповідає логіці значення «м'якої сили» та «м'якого права» [2].

У науковій літературі ознаки й риси «м'якої» організації зазвичай виводять із порівняння з традиційними міжнародними організаціями, на відміну від яких неформальні міжнародні організації не мають установчого договору (статуту) та формалізованої організаційної структури; не наділені міжнародною правосуб'єктністю; не володіють правом прийняття юридично кваліфікованих рішень [3, с. 77]; для них характерна відсутність постійно діючих колективних органів, рішення приймаються, як правило, на самітах глав держав або міністерських зустрічах, натомість функціону-

ють постійно діючі адміністративно-технічні органи – секретаріати; ротаційна система головування в організації, як наслідок, значна роль особистісного фактору в діяльності цієї структури; формування питань порядку денного здійснюється не колективними органами, а головуючою державою; відсутність самостійної волі організації, відокремленої від волі її членів; прийняття рішень переважно без процедури голосування (консенсусом), «м'якоправовий» характер цих рішень [4, с. 40–42].

На думку О. Мережка, кожна з міжнародних параорганізацій представляє власний, автономний, правопорядок зі своїм інтуїтивним і позитивним правом. Надалі на прикладі ГАТТ і її трансформації в СОТ учений доводить, що відмінною рисою міжнародних параорганізацій є те, що стосовно цих утворень держави в силу різних причин застосовують юридичну фікцію відсутності міжнародної правосуб'єктності [5, с. 119]. Зазначимо, що питання міжнародної правосуб'єктності «м'яких організацій» залишається дискусійним, як і питання правової природи та належності до джерел міжнародного права актів «м'якого права», які широко використовуються в діяльності останніх.

Класифікація м'яких організацій не є усталеною: іноді їх аналіз обмежується структурами міждержавного характеру (наприклад, Група-7, Група-20, БРІКС), іноді до їх складу зараховують також міжнародні недержавні регулярні форуми у сфері економіки та регулярні зустрічі провідних політиків і державних діячів, бізнесменів та експертів (Римський клуб, Більдербергський клуб тощо).

До «м'яких організацій», що мають найбільший вплив на міжнародно-правове регулювання глобальних економічних відносин, належать, зокрема, Група-7 (G-7 від “Group of seven”), що створена як відповідь на кризові явища в міжнародній економіці на початку 1970-х років, функціонувала спочатку як дискусійний майданчик для міністрів фінансів, а згодом у формі регулярних самітів лідерів країн, що входять до її складу (США, Канада, Японія, Франція, Велика Британія, Німеччина, Італія, Росія з 1998 до 2014 р.), і Група-20 (G-20), що представляє 19 із найбільших економік світу та Європейського Союзу, 90% світового ВВП, 80% світової торгівлі (включаючи внутрішню торгівлю у ЄС) і дві третини населення світу. Групу-20 визначають як найбільш авторитетне міжнародне утворення у сфері глобального фінансово-економічного регулювання та реагування на світові економічні виклики й кризові явища, ефективний механізм багатостороннього макроекономічного координування, що справляє значний вплив на порядок денний світової економіки. G-20 є платформою для зустрічі шерп, міністрів фінансів і голів центробанків, на заключній стадії є самітом голів держав та урядів відповідних країн.

Прикладом м'яких організацій у сфері міжнародної економіки регіонального характеру можна вважати АТЕС (Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво, The Asia-Pacific Economic Cooperation, АПЕС) – форум економік Тихоокеанського узбережжя, що нині об'єднує 21 учасника,

БРИКС (BRICS, від Brazil, Russia, India, China, South Africa) – групу найбільших за площею та населенням країн, що розвиваються, МІКТА (від Mexico, Indonesia, South Korea, Turkey, Australia) – групу з п'яти так званих «середніх» держав, утворену порівняно нещодавно (2013 р.).

«М'які організації» впливають також на формування окремих галузей міжнародного економічного співробітництва, особливо у сфері міжнародних фінансових відносин. Найбільш поширеним прикладами є Паризький клуб (Paris Club) і Лондонський клуб (London Club). Ще одна впливова організація у сфері міжнародних фінансів (а саме міжнародного співробітництва в боротьбі з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом), яка за умови відсутності договору про її створення набуває ознак «м'якої організації», – ФАТФ (Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF)). Як зауважує І. Кудас, аналіз історії її створення, правові підстави діяльності, форми прийняття рішень, контроль за їх виконанням, заходи впливу тощо становлять науковий і практичний інтерес принаймні у 2-х напрямках: а) вплив на багатосторонній правотворчий процес недержавних акторів і б) нові форми регулювання міжнародної банківської діяльності. Натепер Сорок рекомендацій ФАТФ у поєднанні з Дев'ятьма спеціальними рекомендаціями щодо боротьби з фінансуванням тероризму становлять набір мінімальних стандартів, застосування яких необхідне для успішної протидії відмиванню доходів і фінансуванню тероризму. Рекомендації ФАТФ включають заходи, що передбачають: а) кримінальне переслідування відповідних дій, б) організацію превентивного контролю у фінансових установах і деяких інших структурах, в) створення підрозділів фінансової розвідки; г) міжнародне співробітництво компетентних органів. Не маючи статусу міжнародного правового акта, рекомендації на практиці отримали загальне визнання як універсальні міжнародні стандарти ПВД/ФТ. Зокрема, Резолюція РБ ООН 1617 (2005), яка має обов'язковий характер для всіх держав-членів ООН, включає положення щодо виконання державами 40+9 рекомендацій ФАТФ [6].

Одним із наслідків суперечливих процесів глобалізації, що має відображення на рівні міжнародного економічного права, є актуалізація проблематики бізнесу та прав людини. Вплив транснаціональних та інших підприємств, що зростає, нагальна потреба в більш ефективному забезпеченні дотримання міжнародних стандартів прав людини призвели до розуміння «необхідності створення нової філософії міжнародного економічного права з опорою на зобов'язання всіх членів ООН захищати права людини» [7]. У контексті антропологізації міжнародного економічного права відзначимо Раду ООН із прав людини, міжнародно-правовий статус якої визначають саме як *soft organization*, хоча *de facto* вона є одним із найбільш значущих міжнародних форумів із обговорення сучасного стану прав людини у світі [8, с. 133–134].

Діяльність *soft organization* тісно пов'язана зі зростанням ролі та значення актів м'якого права (*soft law*) у міжнародному економічному

праві, більше того «м'якоправовою» характер рішень зазначених організацій визначають як одну з їх суттєвих ознак (Дж. Кіртон узагалі називає їх «м'якоправовими неофіційними інституціями (“soft law” informal institutions” або “soft law” plurilateral summit international institutions”) [9, с. 8]. На думку М. Ентіна, поява в особі Г-20 нового світового регулятора по-новому висвітлює й проблему співвідношення між жорстким і м'яким правом. Інструментарій м'якого права все ширше застосовується для регулювання різних галузей людської діяльності і транснаціональної взаємодії. Як і в минулому, його часто сприймають як таке, що складається з транзитних, читай, перехідних положень, частина з яких піде у відходи, а інші тим чи іншим чином трансформуються в юридичні приписи через законотворчість на національному й наднаціональному рівнях, визнання за ними статусу міжнародно-правового звичаю або ж укладення міжнародних договорів. Насправді воно все частіше набуває самодостатнього характеру. Держави та групи держав звертаються до нього й у регулятивних цілях, і для досягнення певного результату, на який вони розраховують. Те, як саме формалізуються результати діяльності Г-20, є лише однією з їх можливих ілюстрацій зазначених тенденцій [10].

Висновки. Зростання впливу “soft organizations” і “soft law” на формування системи міжнародно-правового регулювання економічних відносин відбувається в руслі тенденції (у філософській літературі її пов'язують із постмодерном, постпостмодерном або метамодерном) «пом'якшення», «неформалізації» публічного управління, за якою умовою ефективності здійснення останнього є перехід від «жорсткого» владного методу до «м'яких» засобів впливу (“soft power”), арсенал яких вміщує формування, узгодження та апеляцію до спільних цінностей, ідеалів, проектів, інтересів. Тому не випадково, що все частіше у правовому дискурсі відбувається звернення до таких категорій, як «довіра», «авторитетність», «солідарність». В умовах становлення та розвитку (з різним ступенем успіху, звичайно) громадянського суспільства в більшості країн світу й формування глобального громадянського суспільства все більше усвідомлюється необхідність партнерських відносин та узгодження різних груп публічних і приватних інтересів, зокрема, й у сфері міжнародно-економічних відносин. Підвищення ролі та поширення в науковій міжнародно-правовій думці понять «неформальність» і «м'якість», які є пов'язаними між собою, відображає нові умови розвитку міжнародних відносин і міжнародно-правового регулювання – необхідність кореляції між звичним “hard law” і стрімко змінюваною, гнучкою міжнародною політикою та складністю сучасних міжнародних відносин, що складаються в нашій, за З. Бауманом, «нестійкій» або «текучій» сучасності, де зміна – єдина константа, а невідомість – єдина визначеність».

За цих умов місце «м'яких організацій» і їх «м'якоправових» рішень, у прийнятті яких можуть брати участь як державні, так і недержавні учасники (актори) міжнародних відносин, в архітектурі міжнародно-правово-

го регулювання економічних відносин буде набувати все більше виразних форм і значення. Особливістю сучасного етапу діяльності м'яких організацій є як перспектива формалізації (інституалізації) останніх шляхом трансформації в міжнародні організації загалом або на рівні окремих структурних елементів для більш ефективної реалізації своїх завдань і функцій (наприклад, перетворення ГАТТ у СОТ; створення країнами Групи-20 на Лондонському саміті 2009 року Ради фінансової стабільності (Financial Stability Board) на базі Форуму фінансової стабільності; створення Банку розвитку країнами БРІКС; Довільське партнерство, Хайлігендамсько-Аквільський процес у рамках G-7, інституалізація Всесвітнього економічного форуму тощо), так і посилення самостійної регулювальної ролі в міжнародних економічних відносинах з огляду на більший ступінь адаптивності, конструктивності та гнучкості їх неформальної, м'якої природи.

Отже, однією з визначальних тенденцій розвитку міжнародного економічного права є суттєве підвищення ролі та значення неофіційних, неформальних міжнародних структур, зокрема «м'яких організацій» (soft organizations), що дедалі більше справляють значний вплив на формування міжнародної економічної політики та її нормативне забезпечення. Своєю чергою, діяльність зазначених організацій тісно пов'язана зі зростанням ролі й значення актів м'якого права (soft law) у міжнародному економічному праві, що дає змогу зробити висновок про актуалізацію та концептуалізацію «м'якоправового» методу регулювання в міжнародному економічному праві й доцільність подальшого ґрунтовного дослідження окреслених питань.

Література:

1. Berman P. Global legal pluralism: A jurisprudence of law beyond borders. Cambridge, 2012. 344 p.
2. Шаповалов М.С. К вопросу о понятии параорганизаций. URL: <http://oivt-sguwt.ru/images/kalekin/v/Sbornik%20PR%202016.pdf#page=86> (дата обращения: 15.03.2018).
3. Лисицкая М.В. Параорганизации в современных международных отношениях. Актуальные проблемы современных международных отношений. 2014. № 3. С. 75–80.
4. Велижанина М.Ю. Проблемные вопросы концепции «мягкого права». Роль международных и внутригосударственных рекомендательных актов в правовой системе России: материалы «круглого стола» с международным участием (Иркутск, 26 апреля 2013 г.). Иркутск, 2013. С. 35–45.
5. Мережко А. Психологическая теория международного права (публичного и частного): монография. Одесса: Феникс, 2012. 244 с.
6. Кудас І.Б. Сучасні актори міжнародної банківської системи. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11872/1/Kudas.pdf> (дата звернення: 05.05.2018).
7. Petersmann E.-U. Need for a new philosophy of international economic law and adjudication. Journal of international economic law. 2014. Vol. 175. № 3. P. 639–669.
8. Асірян С.Р. Рада ООН з прав людини у системі допоміжних органів Генеральної Асамблеї ООН. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2016. Вип. 1. Т. 4. С. 130–134.

9. Kirton J. Multilateral Organizations and G8 Governance: A Framework for Analysis. Making Global Governance Effective: Hard and Soft Law Institutions in a Crowded World / J. Kirton, M. Larionova, P. Savona (eds). Farnham: Ashgate, 2010. P. 23–43.
10. Энтин М. Вызовы времени и новое видение международного, наднационального и внутригосударственного права. URL: <http://alleuropalux.org/?p=2514> (дата обращения: 15.05.2018).

Гулевская А. Ю. «Мягкие организации» (soft organizations) в архитектуре международных экономических отношений: международно-правовой аспект

Аннотация. В научной статье проанализированы основные предпосылки повышения роли и значения «мягких организаций» (soft organization) в системе нормативного регулирования международных экономических отношений в контексте новейших тенденций развития международного права. Рассмотрены понятие и основные признаки «мягких организаций», определены особенности их деятельности в отдельных сферах международного экономического сотрудничества. Уделено внимание научным подходам к определению международно-правовой природы «мягких организаций» и подчеркнута их тесная связь с «мягким правом».

Ключевые слова: глобализация, мягкие организации, мягкое право, международные экономические отношения, международное экономическое право, международные экономические организации, неформальные институты, параорганизации.

Hulievska H. “Soft organizations” in the architecture of international economic relations: the international legal aspect

Summary. The scientific article analyzes the main preconditions for increasing the role and significance of the system of normative regulation of international economic relations in the so-called “informal” international formations (“soft organizations”, “paraorganizations”), the brightest examples of which are Group 7, Group 20, Paris Club, London Club, FATF. The notion of “soft organizations” is still controversial, as the notion of the legal nature and how it belongs to the sources of international “soft law” acts that are widely used in their work. The classification of such organizations is not even established - sometimes their analysis is limited by intergovernmental structures, sometimes including international non-state regular economic forums and regular meetings of leading politicians and statesmen, businessmen and experts. The growth of the influence of “soft organizations” and “soft law” on the formation of the system of international legal regulation of economic relations follows the tendencies of “mitigation”, “non-formalization” of public administration, transition from the “hard” power method to “soft” means influence (“soft power”), the arsenal of which includes the formation, coordination and appeal to common values, ideals, projects, interests. It was emphasized that the place and role of “soft organization” and their “soft-law” decisions, which can be accepted by both state and non-state actors (actors) of international relations in the architecture of international legal regulation of economic relations, will have more and more expressive forms and values. The peculiarity of the present stage of the activity of soft organizations is the prospect of formalization (institutionalization) of them by means of transformation into international organizations as a whole or at the level of separate structural elements for more effective realization of their tasks and functions, and strengthening of an independent regulatory role in international economic relations for review to a greater degree of adaptability, constructiveness and flexibility of their informal, mild nature.

Key words: globalization, soft organization, soft law, international economic relations, international economic law, international economic organizations, informal institutes, paraorganizations.